

قوناغین وەرارا فابلی د ئەدەبیاتا کوردیدا

پەروین رەئووف هادی* و حسین عثمان عبدالرحمن**

* پشکا زمانێ کوردی، کولیژا زمانان، زانکویا دهوك، هەرێما کوردستان-عێراق

** پشکا زمانێ کوردی، فاکولتیا زانستین مروفاپەتی، زانکویا زاخو، هەرێما کوردستان-عێراق

((مێژوویا وەرگرتنا فەکولتیی: 23 کانوونا دووی، 2022، مێژوویا رەزامەندی بەلافکرێ: 8 ئاداری، 2022))

پوخته

ب درێژاهیا مێژوویی ئەدەبیات هەلگرێ چەندین پەيام و ئارمانجین تایبەت بوو، و نقیسەرنقیایە مروقی بەر ب مەرەمێن باش ئاراستە بکەت، لەورا ئەوی گەلەك رێك و ئامراز ژ بو ئەقی ئارمانجی بکار ئیناینە. ژلایەکی دیقە هەر ژ دەستپێکا مێژوویی مروق و گیانەوهر پیکفە د ئیک ژینگە هدا ژباینە، و مروق ل سەر سروشت و رەفتارین وان گیانەوهران هەلبووێ، لەورا وی گەلەك هزر و بیرین خوە ب ریکافان گیانەوهرانیان ل سەر زاری وان ئاراستە جفاکی کرینە، ب بورینا دەمی ژانرەکی ئەدەبی پەیدا بوو کو گیانەوهر تیدا کاریکتەر و کەسایەتی سەرەکییە، و ئەف ژانرە ب (فابل) هاتیە نیاسین. ئەقفە کولینە هەولددەت کو دویفچوونا پەیدا بوون و وەرارا ژانری فابلی د قوناغین فولکلور و ئەدەبیاتا کلاسیک و نوویا کوردیدا بکەت و هەندەك ژ بەرەمێن ئەقی ژانری شروقه بکەت.

کلێتین فەکولتیی: فابل، ئەدەبیاتا کوردی، فولکلور، هوزان، چیروک.

1- پێشەکی

هاتیە دان ژ بو شروقه کرنا پەیدا بوونا ژانری فابلی د ئەدەبیاتا کوردیدا.

1-2 ریبازا فەکولتیی: فەکولین ل دویف ریباز (وہسفی- شروقه کاری) هاتیە ئەنجامدان.

1-3 گرنگیا فەکولتیی: گرنگیا فەکولتیی دوی چەندی دایە کو بەحسێ پەیدا بوونا فابلی د ئەدەبیاتا کوردیدا دکەت و هەتا رادەپەکی فابل ژ پشکەکا باش د ئەدەبیاتا کوردیدا بخوہفە دگرت، چ د ئەدەبیاتا زارەکیدا بیت یان د ئەدەبیاتا نقیسی.

1-4 پرسیارین فەکولتیی: د ئەقی فەکولتیی هەولا بەرسقدانا چەندین پرسیاران هاتیە دان؛ ئەوژی: ئەری کوردان فابل هەنە؟ پەیدا بوونا فابلا ل دەف کوردان ب چ شیوہ بوویە؟ و ئەگەر کوردان فابل هەبن ئەری بتنی زارەکینە یان فابلین نقیسی ژ

هەر ژ کەقندا مروقی گریدانەکا موکوم ب هەر تشتەکی ل دوروبەرین خوہ هەبوویە وەکو گیانەوهر و رووہکان و د ژبانا خوہ یا روژانەدا سود و مفا ژئ وەرگرتییە، و گیانەوهر ب هەمی جور و وینەیی خوہفە ژ هەر زیندەوهرەکی دی پتر پەبوہندی ب مروقیقە هەبوویە، و ئەو هوکار و ئامرازێ مروقی بوویە د دەمی شەراندنا و هەفال و هوگری مروقی بوویە دەمی گەشتاندا، لەورا ئەقی چەندی د لایەنی مەعنەویی ژبانا مروقیدا رەنگفەدایە و گیانەوهر بووینە رەگەزەك ژ رەگەزین ئەدەبی.

1-1 نافونیشانی فەکولتیی: ئەف فەکولینە ل ژیر نافونیشانی (فابل د ئەدەبیاتا کوردیدا) تیدا هەول

په يقين (fabula, apologos, fabellas) هاتيه بكارئينان (بهيجه، 2012)، ص 1، ههروهسا د زمانئ ئينگليزي و فهره نسيدا ديژنئ (fable) كو هه ر ژ په يقا (fabula) يا لاتيني هاتيه وهرگرتن (امينه، 2018، ص 1).

د زمانئ عه ره بيدا هه مي فهره ننگان و زمانزان ل سهر وي چه ندي ريكه فتيه، كو چيروكين ل سهر زارئ گيانه وهران ب ناغي (الخرافه) هاتينه ناكرن، و وان نه ف په يقه ب دروستي ل به رامهر په يقا (فابل) يا ئينگليزي بكارئينايه. ههروهكو نه ف زاراقه د (لسان العرب) يا ابن منظوري و (قاموس المحيط) يا فيروزآبادي و ههروهسا په رتووكا (تاج العروس) يا الزبيدي ب قى رهنگي هاتيه:

الخراف: بو نه و كه سي پير كو ژ بهر خو باخقيت (ابن منظور، 2008، ص 138).

الخرافه: ژ (خرف) ب رامانا تي كچوونا ميشكي (الفيروزآبادي، 2005، ج 1، ص 304).

الخرافه: گوتنن سهر كو مروف باوهر نه كه ن (الزبيدي، دت، ج 23، ص 193). و د زمانئ كورديدا په يقين (چيروك، سهرهاتي، حيكايهت) ژ بو هه مي سهرهاتيان دهاتنه بكارئينان چ ل سهر زارئ مروقان بن يان گيانه وهران يان هه ر تشته كي دي⁽¹⁾، په يقا (چيفانوك) دهاته بكارئينان كو نزيكي په يقا (الخرافه) يا عه ره بي يه كو هه مان رامانا (فابل) د زمانين روژنا فاييدا ددهت (حه جي جه عفر، 2017، ل 13-14؛ شيلازي، 2005، ل 8). هه ر چه نده نه ف په يقه د فهره ننگين زمانئ كورديدا ب رامانا "ناخفتنن پروپوچ" (نيزامه دين، 2007، ل 552). يان "ناخفتنن نه دروست و بي بنيات" (دوسكي، 2008، ل 274) هاتيه لئ وهكو زاراق به رامهر په يقا چيفانوك دهيت كو هه مان رامانا فابل د زمانين روژنا فاييدا ددهت.

نه ف چيفانوكين سهر زارئ گيانه وهران كو خودان فورمه كي هونه ري نه و تيدا گوتن و كريبار بو

هه نه؟ نه ري فابلين زاره كيين كوردي بووينه ژيدهر بو فابلين نفيسي؟ و گه شه كرنا فابلي د قوناغين نه ده بياتا كوردي ب چ رهنگ بوون؟

1-5 په يكه ري شه كوليني: نه ف شه كولينه ژ چه نده ته وهران پيكهاتيه؛ د ته وه ري ئيكيدي دانه نياسينا زاراقن فابل و چه مك و تيگه هي وي د فهره ننگين بياني و كورديدا و هندهك ژ پينا سه يين وي هاتينه دياركن. د ته وه ري دويدا ل ژير ناقونيشانئ (فابل) د نه ده بياتا فولكولوريبا كورديدا) به حسي فابلا زاره كي هاتيه كرن د چيروك و سهرهاتي و گوتنن مه زنان و ستران و به يتن كورديدا.

د ته وه ري سيييدا (فابل) د نه ده بياتا كلاسيكا كورديدا) هاتيه به حس كرن و ته وه ري چارئ ترخانكريه ژ بو به حس كرنا (فابل) د نه ده بياتا نويا كورديدا) دگه ل شروه كرنا هندهك ژ فابلين كوردي.

2-1- فابل؛ زاراق و پينا سه:

فابل Fable نه و چيروك و سهرهاتيين ل سهر زارئ گيانداران دهينه شه گيران، د بنيادا نه ف په يقه بو جارا ئيكي ژلايي فهره نسيانقه هاتيه بكارئينان كو ژ په يقا لاتيني (Fabula) هاتيه وهرگرتن كو ب رامانا (چيروك) دهيت، و ژ لايي زمانئ شه ژ دوو كه رتان پيكهاتيه نه وزي: فا- Fa بولا- bula (كار يان ناخفتن)، ئانكو فابل په يقه كا ب واتايا ئامرازئ ناخفتنئ (Badawi, 2003: 375).

د نه ده بي لاتينيدا فابولا ناغه كي گشتي بوو و بو جورين جياوازين شانويان دهاته بكارئينان وهك: Atellana, Fares, Comedy Roman... و پشتي هينگي نه ف زاراقه ژلايي فورماليستين روس بو كه ره سته يين خاف ي روودانين چيروكي هاتيه بكارئينان (Baldick, 1996: p.93).

ناخكتنن وي د فهره ننگين زمانين بيانيدا ب گه له ك رهنگان هاتيه، د زمانئ يونانيدا په يقا فابل (fable) ب گه له ك ناكرن و ب ئيك واتا هاتيه، بو نمونه ((inos, (logos), mythos)) و د زمانئ لاتينيدا

نمونه قه ناتئ کوردو حیکایه تین کوردی ل سهر فان جوران دابهش دکهت:

1- چيروك و حیکایه تین ژيانا مروقان و ئایینین وان

2- چيروك و حیکایه تین میژووی

3- چيروك و حیکایه تین گیانه وهر و تهیرو تهوالان

چيروك و حیکایه تین ئەفسانهیی و خه یالبازی (قه ناتئ کوردو، 1976، ل 18) دابهشکرنه کا دی ژئ

ههیه ئەوژی ب فی رهنگی ل خواری:

1- چيروکین چیقانووی یان چيروکین ئەجنان و دیوان

2- چيروکین گیانه وهرین هیمایی (فابل)

3- چيروکین جفاکی

4- چيروکین گوتن و مه ته لان

5- چيروکین پیکه نووکان چيروکین میرخاسان (شیلازی، 2005، ل 39).

که واته د فان دابهشکراندا دیار دبیتن کو چيروك و سهرهاتیین ل سهر زارئ گیانه وهران جوره کئ سهره کییه ژ چيروك و چیقانوکین کوردی د ئەده بیاتی فۆلکلوریدا.

ههر ژکه قندا دناف جفاکئ کوردیدا ئەف سهرهاتیین سهر زارئ گیانه وهران بو مهزن و زاروکان هاتینه دگوتن، لئ پتر ژ بو زاروکان دهاتنه ئاراسته کرن، نه خاسمه ئەو فابلین روو قیان، کا چهوا روو قی ههر ئاسته ننگه کا بکه فیتنه بهر سینگی وی دشیت ب عقل و فیلبازی و پیلانان خوه ژ وی دهراقی قورتال بکهت. هه وره سا " ئەف چيروکه بارا پتر دشه قین دریژین زقستانئ بو زاروکان دهاتنه گوتن، لئ مه زنان ژئ گوهداری لیکریه و خوهشی ژئ وهرگریته، دیسان مفاپین جفاکی و رهوشتی ژئ وهرگریته، ئانکو چيروکین گیانه وهران چيروکین زاروکانه، لئ دهربرینئ ژ سهربور و شاره زابیا مه زنان دکهت" (شیلازی، 2005، ل 144-145).

ژلایه کئ دیقه، ژ بو زاروکان، فابل دچیته د چوارچوو قه کئ پهروه ده بییدا کو " رهفتار و

گیانه وهران دهینه پالدان، "تزییه ژ خه یال و هیما و وینه یان و روودانین چیکری ب مه ره ما جوانکرنا رهوشتی یان چاککرنا جفاکی، یان ره خه یه کا سیاسی بو فیرکرنا میر و پاشایان د چاوانیا بریقه برنا دهسته لاتا خو، ئەفه ژئ د پهرتووکا (کلپه و دمنه) دا دیاره" (هلال، 1997، ص 526-527).

واته فابل چيروکه که گیانه وهر تیدا دناخفن و هه بوونا خوه تیدا دپاریزن و ئارمانجه ک یان مه بهسته ک یا پئ هه ی، به لئ گه له ک جارن (دنه قی جورئ چيروکیدا بتنی گیانه وهر رولئ قاره مانیئ ناگیرن، به لکو هنده ک جارن مروف و رووه ک و تشتین بئ گیان ژئ رولئ خوه دبینن، به لئ بارا پتریا رولئ ژلایین گیانه وهران قه دهینه گیران) (حسن: 2017، ص 79).

2-2- فابل د ئەده بیاتا فۆلکلوریدا:

دهستپیکا فابلان د ئەده بیاتا کوردیدا بو پهیدا بوونا چيروك و سهرهاتی و حیکایه تان دناف قی ملله تی دا دزفریت، و ئەف جورئ ئەده بی ب بهرفره هی دناف فۆلکلورئ کوردی دا دهیتنه دیتن، و چيروکین سهر زارئ گیانه وهران (فابل) ژئ ئیک ژ لقین گرنگین قی جورئ ئەده بیته. ئەف چيروکه زور دکه قن و بو وی ده می دزقرن کو ملله تان ب ریکا چاندن و کشتوکالی دناف زه قیین بهرفره ه دژیان و ب قئ چه ندئ په یوه نیه کا موکوم دناقه را مروف و ئاژهل و بالنده بیان دروست بوو، و ئەف په یوه ندیه " له ریگه ی گیرانه وهی نیوان ئاژهل و مندال و ئاژهل و بالنده دا دهوری بینیه. ئەم ئاژهلانه رولیکی سهره کییان له میشکی مروقدا وه ک پاله وان بینیه و بوونه ته حیکایهت، که واته شتیکی سروشتیه که کورد وه ک گه لپکی کونی ئەم ناوچه یه خولقاندین و پشتا و پشت بو مابیتته وه" (شوکریه ره سول، 2005، ل 13).

ب گشتی د ژیده رین ئەده بی فۆلکلورئ کوردی ئەف دابهشکرنه بو سهرهاتی و حیکایه تان هاتیه کرن. بو

ئەف دەستنقیسه ژ 58 چيروكان پيڤهاتيه و بابه تين وئ جوار جورن، وهكو چيروکين ئەفسانه يی، میژووويه و چيروکين پيڤه مبه ر و خه ليفه يان. و هه رچه نده کو دناف فان چيروکاندا فابله کا ته مام نينه، لئ دناف هنده ک چيروکاندا نه خاسمه چيروکا سلیمان پيڤه مبه ري (س) هنده ک ته ير و ته وال داخفن، بو نمونه ئەو گفوتوگويا دناقهه را سلیمان پيڤه مبه ر و بالندئ تووتيدا په يدا بووی، "حه زره تی سلیمان گوت: چيه کو خودئ تعالا دزاتی ته دا خه لق کريه؟ تووتیی گوت: ئەي ره سوولئ ب حه قئ خودئ تعالا، هه ر کيده ري خه زينه هه يه ل پيش چاڤين من مه خفي نينه، ئەي ره سوولئ خودئ ل جهئ کو تو ساکن بووی د چار گوشاندا خه زينه هه يه، نهان کرينه و ژ وان چار خه زینان خه به را ته نينه..." (هه کاری، 2019، ل 47).

هه تا نوکه مه لا مه حموودئ بايه زيدي وه ک ئيکه م نقیسه ري کورد ده پته ل قه له مدان، کو چيروکين فۆلكوري بين کوردي کومکربن و دانايينه به ر ده ستي خوانده فانان. ئەوي ژ بلی په رتووکا (جامعی ريساله و حیکایه تان) به ره مه کئ دی ژي هه يه ب ناقئ (هه ستي و چوار حیکایه تيد کورمانجی)، دناف فان چيروکاندا دوو فابل هه نه ئەوژي حیکایه تا (38) کو چيروکه که دناقهه را مروف و گیانه وه راندا و ئەو فابله کا ته مام و کورته و ب شپوه يئ په خشانکی نقیسه و تيدا ديژيت: "شپره کی و مروقه کی د خانه کيدا هه ردووان صورته تيد خوه ديتن، مروقی گوته شپري: دبيني کو شجاعه تا ئينساني کو شپير زه بون کريه؟ شپري گوت: ئوستايئ وي به ني ئاده مه، ئەگه ر شپير ئوستا بوويا وه کی وي نه دبوو" (بابه زيدي، (ده سته خت)، ل 103).

هه روه سا د حیکایه تا (41) دا چيروکه ک دناقهه را باز و ديکلیدا هاتيه، ده قئ وئ ب قی رنگی يه: "روژه کئ بازی گوته ديکی: کو زه حف بئ وه فايی، مروف ته خوه يی دکن و ژ بو ته خانی چيدکن، وه کی

سه ره ده ريه کا جوان دگه ل ده وره به ري نيشا زاروکی دهن، داكو پيڤيري ب ره وشته کئ جوان و پاقر بکه ت و په يڤين نازک و شرين بکار بينيت، و بشيت نانئ خوه بکه ته د چانئا هه می که سپن دوره به ري خوه" (شوشی، 2015، ل 142). و زاروکی فيري ره وشته به رزئ دکه ت وه کو راستگویی و ده ستيکی و پاقری و خوه پاراستن ژ فيلبازيئ و هه لبزارتنا هه قالين باش، و "هه لبزارتنا گیانه وه ري باش و بمفا و گوهداريکرنا ئاموژگاريان" (ره سوول، 2005، ل 16-17).

فابل وه کو ژانره کئ ئەده بئ د ئەده بياتی زاره کيئ ملله تين جيهانی ب گشتی و ئەده بياتی زاره کيئ کوردي ب تاييه تی ده پته هژمارتن کو تيدا "کريارو گوته ين گیانه وه ران ماسکن، و هيمانه بو هيمانکه ران، و ئارمانجین ره وشتي و جفاکی و په روه رده يی و ناقه روکين ره خنا سياسي ژي ب خوه قه دگرن" (جزيري، 2008، ج 2، ص 76-77). ئانکو ئەف فابله بو زاروکان دچيته د چوارچووڤئ په روه رده ييدا پيخه مه ت باشت رکنا ره وشتي زاروکی، هه روه سا بو مه زنان دچيته دچوارچووڤئ جفاکی و ئاموژگاريان کو ويئنه بين واقعی دروستئ مروفان ديار دکه ت، و دچوارچووڤئ ناقه روکئ سياسيدا ره خه گرته بو ده سته لات و سياسه تمه داران.

ب گشتی ئيکه مين هه ولا کومکرنا چيروکان ب شپوه يئ په خشانکی د ئەده بياتی کورديدا بو په رتووکا (در المجالس) دزقریت کو ژلايئ مه لا مووسايئ هه کاریقه ل نيڤا ئيکئ ژ سه ده يئ 19 قه هاتيه نقيسين، ئەف په رتووکه د بنياتدا کومه کا چيروکانه ب ژلايئ (موزه ففه ر نوبهاري) قه ب زمانئ فارسی هاتبوونه نقيسين، و مه لا مووسای پشکه ک ژ وان چيروکان بو سه ر زمانئ کوردي قه گوهاستبوون، و ده سته تي قئ په رتووکئ ل سالا 1857 ژلايئ مه لا مه حموودئ بايه زيدي قه هاتيه ديتن (هه کاری، 2019، ل 13-15).

سەرە کو دناڤ فۆلکلورئ کوردی دا بە لافە (" Pertev, 2016, s.52).

هەڤتەریب دگەل روژنامەگەریا کوردی نقیسه‌رین کوردی ژێ هەولا کومکرنا چیرۆکین کوردی و دناڤدا چیرۆکین ل سەر زارئ گیانەوهران دان، بو نمونە (حاجیی جندی) و (ئەمینئ عەڤدال) ل سالا 1936 دەست ب کومکرنا قان چیرۆکان ژ زاردەڤئ ھندەک کوردین ئەرمەنستانئ ب زارئ کورمانجیا سەری ل ژێر ناڤئ (فۆلکلورئ کوردی) کرن (حاجیی جندی، 2006، 9). لئ هەولا مەزن ژبو کومکرنا چیقانووکین کوردی ژبو زانا و سیاسەتمەدارئ کورد (ئیسماعیل حقی شاویس) ڤەدگەریت، ئەوی ل سالا 1938 پەرتووکەک ب ناڤئ (ھەندئ پرووپیوچی پیشینان و مەتەل) نقیسی و ەک ئیکەم پەرتووک دەیتە نیاسین کو تاییەت بیت ب بابەتئ (پروپیوچان) دناڤ فۆلکلورئ کوردیدا (شاوہیس، 1938، ل 1).

ھەرەسا حاجیی جوندی پەرتووکەکا دی ژێ ل ژێر ناڤئ (حکایەتا جمعەتا کوردا) نقیسی کو پینچ بەلگین وئ دناڤبەرا سالیئ 1961-1988 چاپ بوویە، و پیکھاتیە ژ کومەکا چیرۆکین فلوکلوری تیدا چیرۆکین گیانەوهران ژێ ھەنە وەکو: سئ رووڤئ، گورگ و بز، ھرچ و مروڤ، گورگ و رووڤئ...ھتد (حاجیی جندی، 2006، 9).

ھەرەسا روژھەلاتناس و کوردناسا سوڤیەتی مارگریتا رودینکو (1926-1976) 61 چیرۆک و سەرھاتیپئ کوردی د پەرتووکا (ئەفسانەپین کوردی) دا کومکرینە کو ژ زاردەڤئ کوردین ئەرمینا و جورجیا و ئازەریجانئ وەرگرتبوون و دناڤ دا دوو چیرۆکین فابل ھەنە ئەوژئ (گورگ و میھ) و (رووڤئ و دیکل و کوتر) (رودینکو، 2000، ل 7-13).

ھەرەسا محەمەد ئەمین بوزنەرسەلان ل سالا 1981 پەرتووکەک ب ناڤئ (میر زورو) ل سەر چیرۆکین کوردی چاپکر کو 11 فابلین کوردی دناڤدا بوون، وەک: دیک و رووڤئ، رووڤئ و کەو، پیرئ و

دخوازن کو تە بگرن چرا تو درەڤئ؟ ئەگەر چی ئەز تەیرئ بەری [کیڤئ] مە، لاکن چەند روژەکئ کو ژ دەستئ مروڤان لوقمە دخوم، ژبو وان نیچیرئ دکم، و ھەر چقاسی کو دوور ژئ بچم وەکی گازی دکن ب شوونڤە دیسان تیم، دیکئ جەواب داکو: تە قەت باز ل سەرئ شیشئ دیبە؟ من زەحف دیک ل سەر شیش کەباب دیە و زەحف دیک ل سەر ئاگری بریان دیە! تو ژئ زەحف دوور درەڤئ ئەگەر بازەکی ل سەر شیشئ بیینی، باز بئ جەواب بوو!" (بابەزیدی، (دەستخەت)، ل 107).

ھەرەکا مە گوئی، ئەدەبئ زارەکی کەڤتترین ژێدەرئ فابلانقیسیا کوردی یە، لئ ھەولین کومکرنا قان چیرۆکان ددەمەکئ زور درەنگدا پەیدا بوون، ئیکەمین ڤەکولەرئ کورد کو ئاماژە ب چیقانووکین کوردی داین و داخواز کری کو ل دویف تیورین زانستیین نوی ڤەکولین ل سەر قان چیرۆکان بەینە کرن (کەمال ڤەوزئ) بوو، ئەوی د زنجیرەپەکا گوتاراندا د کوفارا ژین (1918-1919) نقیسین و ئاماژەدان کو کوردان ژئ وەکو یونان و مللەتین روژھەلاتئ "خورافات" ھەنە، بو نمونە "چیرۆکا تیتان یا یونانی ھەر ھەمان چیرۆکا دیوئ حەفت سەرە کو دناڤ فۆلکلورئ کوردی دا بە لافە" (Pertev, 2016, s.52).

ھەرەکا مە گوئی، ئەدەبئ زارەکی کەڤتترین ژێدەرئ فابلانقیسیا کوردی یە، لئ ھەولین کومکرنا قان چیرۆکان ددەمەکئ زور درەنگدا پەیدا بوون، ئیکەمین ڤەکولەرئ کورد کو ئاماژە ب چیقانووکین کوردی داین و داخواز کری کو ل دویف تیورین زانستیین نوی ڤەکولین ل سەر قان چیرۆکان بەینە کرن (کەمال ڤەوزئ) بوو، ئەوی د زنجیرەپەکا گوتاراندا د کوفارا ژین (1918-1919) نقیسین و ئاماژەدان کو کوردان ژئ وەکو یونان و مللەتین روژھەلاتئ "خورافات" ھەنە، بو نمونە "چیرۆکا تیتان یا یونانی ھەر ھەمان چیرۆکا دیوئ حەفت

دبیژن قولنگ چوو دهف رووئی بو فراځینی، فراځینی ژی ئافکه کا روون د ئامانه کئی کوور دا قالا کره سر ته حته کئی حولی و گوت: کره مکه، قولنگی نیکلئ خوه لیدا مه ژی لی رهش بوو، و رووئی هر نه زمانی خوه لیددا و دگوت وهی پا یا ب تام و خوه شه!

پشتی چه نده کئی قولنگی رووئی میهقان کر، و فراځینا وی کولمه کا نوکا دناف ئاځی دا و دناف ئامانه کئی کووردا بوو، و دانا دناقهرا خوه رو رووئی دا و گوت بخو، لی دهځی وی نه گه هشته بنی ئامانی، لی قولنگی نیکلئ خوه ل بنی دا و کتا نوکئ نه هیلا تیدا. ئەف گوتنه بو وان که سان دهیته گوتن کو ب سره هه قال بن و لی که سی ئاگه ه ژ هه قالینیا که سی دی نینه" (4) (دیرشهوی، 2002، ل 43).

ههروه سا د گوتنه کا دیدا دبیژن: "سقوره و بهر و بهنی خوه". دبیژن: سقوره یه ک ژ داره کئی کهفت و گوت: باوهر بکن منه کا بهزی ژ من حه لیا، له روا ئەف گوتنه هاتیه گوتن، و ئامازه یه بو که سی گه له ک د خوه بگه هیت" (دیرشهوی، 2002، ل 112).

ههروه ک دیار بووی دقان گوتنندا، گیانه وهر ب رولئ مروقان رادبن و دیمه نه کئی ژ ژیا نا جفاکیا مروقان نیشان ددهن و ئارمانجا وان ژی ئاراسته کرنا په یامه کا ئەخلاقی یه ژ بو مروقان، و ئەف ره گهزه هه می د چوارچووئی روخساره کئی کورت و خوش دا هاتینه کومکر، و تشتئ بالکیش ئەوه کو دناف گوتنن مه زنادا ژی رولئ (رووئی) ژ هه می گیانه وهرن دی زالتره!

ههروه سا دناف بهیت و سترانین فۆلکلوریین کوردی ژی دا بهیتین تایهت ب گیانه وهران هه نه کو تیدا گیانه وهر دناقهرا خوه دا دانوستاندان دکهن، لی پتیریا وان ژ بو خوه شی و دهم بوراندنی نه و ئارمانجین رهوشتی تیدا دکیمن. بو نمونه (بهیتا کیچن) و (بهیتا کولی) و (بهیتا کهوئ لال) و (بهیتا کهوا)... هتد. بو نمونه د بهیتا کهوئ لال دا

رئفه ئیک خوار، و ئەفه بوو ئەگه ری شه ره دهځی دناقهرا واندا و ههردوو چوونه دهف دادوه ره کی دا کو ئاریشه یا وان چاره سهر بکهت.. (3).

ههرد ناف ئەده بی زاره کی دا، گوتنن مه زنان ژی بیاقه کئی مه زنی فابلا کوردی ب خوه هه دگرن، چونکه گه له ک ژ فان گوتنان ل سهر زاری گیانه وهران هاتینه هه گیران، و دراستیدا په یقا فابل ب دروستی ل سهر فان گوتنان دهیت، چونکو ههروه ک مه ل سهری دیار کری، فابله چپروه که کا کورته کو ل سهر زاری گیانه وهران دهیته هه گیران و ئارمانجه کا ئەخلاقی و پهروه دهی هه یه، و خوشی و ترانه یی ب خوه هه دگریت، ئانکو ئەم دشین بیژین هه ر ئیک ژ فان گوتنان ناخونیشانی فابله کئی یه یان کورتییا فابله کییه. بو نمونه:

-گوتن: دوو پشک تو ل زقستانئ نه دیاری؟ گوت: پانی من ل هاتینی گه له ک رووی ل دهف هه وه هه یه -رووئی فلهیتوو ک ناکهفت چ ته لهان -رووئی گوت: من نه بن د ناف مریشکا وه کدی هوین چ ل من بکن ب دلئ هه وه یه

-رووئی تو چما خوه د هه ژینی؟ گوت: ل من دهیت و ژمن دهیت

-کاغه زا گورگی یه نه کهس دخوینیت و نه کهس گوئی خوه دده تی

-کیقزالی تو بوچی خوار برئفه دچی؟ گوت: که یسی من هه و ژئ دهیت

- رووئی نه دگه ها تری دگوت ترشه! (دیرشهوی، 2002، ل 132، 165، 286، 299)

ههروه سا هنده ک ژ فان گوتنان سه رهاتیه کا کورت ژی دگه لدا هه نه دا کو مه به ستا گوتنی پتر روهن بکن، بو نمونه: گوتنا "بوو میهقانیا قولنگ و رووئی"، چپروه کا وئ ب فی رهنگی یه:

" رووئی گوته قولنگی بوچی جاره کی نابی میهقانی من، قولنگی ژی گوت: سهر چاقان.

دانوستاندنك دناڅبه‌را دوو ميكه‌وه‌كان دا روودايه كوردستانى و مه‌ترسيا ژ نيچيرفانان دكهن، د تپدا به‌حسې ره‌وشا كه‌وان ل هندك ده‌قه‌رپن پارچه‌يه‌ك ژ څې به‌يتى دا هاتيه:

هات كه‌وئ (بازديئ)

هات كه‌وئ (مه‌هنديئ)

وئ دكته داوه‌ت و شاهيئ

يئ د بيژيت هم دئ چين

جهئ بوتوا و به‌هدينال به‌ر ره‌شيئ

ميكه‌وه‌كئ گوت:

هم‌گه‌ر ب من بيت هم ناچين جهئ بوتانه

جهئ بوتوا جهئ لپه‌بانه

كارئ وان شولئ جفته و سويتانه

خوارن وان خوړئ گوشتئ كه‌وانه (عبدالله، 2002، ص 212)

دانوستاندنا دناڅبه‌را فه‌قيئ ته‌يران و بولبولى دا چپووى به‌رجسته دبیت. راسته كو هم ف نمونه‌يه نابيته فابله‌كا ته‌مام لئ فه‌قى شي‌ايه بولبولى بده‌ته ناخافتن، و بولبول ل څيرئ وه‌ك ره‌مز بو مروقى بكار ئينايه، هم مروقى ب دونيايئ هم هاتيه گريډان و ژ رپكا دروست بئ ناگه‌ه بوويه، و بولبولى وه‌سا وه‌سف دكته كا چه‌وا ب گولئ و ره‌وشا به‌ارئ هم هاتيه گريډان، ده‌ما فه‌قى پرسیارئ ژ بولبولى دكته كو تو بوچى هه‌رده‌م ب ئاواز و ده‌نگى و يا ئاشكه‌رايه ژ حالئ ته‌ تو يئ د ره‌وشه‌كا خراب و ناله‌بار دا:

بولبول د بئ ئاوازن

خراب جاره‌ك خوه‌يا كر

به‌س دبئ شعر و سازان

ئاته‌ش ل من ته‌ راكر

چه‌ند ددى فر و بازان

ژته‌را نينن چ ئاگر

ژته‌را نينن چ پپته

چه‌وا تو پورعه‌زابى؟

دائم ده‌نگى ته‌ تپته

2-3- فابل د هم‌ده‌بياتا كلاسيكئ كوردیدا:

پيدقيه شروفه‌يه‌ك ل سهر ره‌نگه‌دانا فابلي و هم‌ده‌بئ گيانه‌وه‌ران دناف هم‌ده‌بئ كلاسيكئ كوردى دا ژى به‌پته كرن، هم‌ده‌بئ كلاسيكئ كوردى گه‌نجينه‌يه‌كا زه‌نگينه ژ شاكار و به‌ره‌مپن ئاست به‌رز و بلند لئ هه‌تا نوكه چ به‌ره‌مپن سهر زارئ گيانه‌واران چ شيعر بن يان چيروك نينن، لئ ههر ژ كه‌فندا هوزانفانان ههر تشته‌كئ زيندى بيت يان نه د هوزانين خوه‌دا ئينايه سهر زمان و ناخافتن، چ گيانه‌وه‌ر بن يان بئ گيان و ديارده‌يپن سروشتى بن وه‌ك ئاف و هه‌وا...هتد، يان ژى ته‌ير و ته‌وال بن ، و باشتريئ نمونه د هم‌ده‌بياتئ كلاسيكئ كوردیدا د وئ

ساعه‌ته‌ك هیدی نابی؟

د پارچه‌یا دی دا بولبول به‌رسفا وی دده‌ت و دهربرینی ژ حالی خوه دکه‌ت کو عاشقی وهرزی بهاری یه و ب شه‌ف و روژ د عه‌شقا خوه‌دا دنالیت، و برینداره‌کی ب حه‌کیم و لوقمانه، له‌ورا هه‌رده‌م یی ب دنگ و ئاوازه:

ئەز دئ چما هیدی بم

ئەم پەر دبین بهاران

مه‌جرووحه‌ك بی ته‌بییم

دناف له‌یل و نه‌اران

ژ دوستا خوه غه‌رییم

زیده ژ عه‌شقا یاران (دیره‌شی، 2005، ل 105)

د نه‌ده‌بیاتی کلاسیکیدا گیانه‌وه‌ر وه‌کو کاریکته‌ر نه‌هاتینه دروستکر، به‌لکو وه‌کو ره‌مز و وه‌سف ژلایین هوزانفاننه هاتینه بکارینان، و زیده‌تر ب شیوازه‌کی ره‌وانیژی بکار ئیناينه، و گه‌له‌ك جارن ئەف وئینه‌یه زیده‌تر ژ رمانه‌کی د به‌خشیت. دئ ل مه‌گه‌ر شیر و پلنگی ئەی دل ئەی دل

قیرئ بتنی ئاماژی ده‌ینه دوو نمونه‌یان دا‌کو مه‌به‌ستا مه‌روه‌ن بییت. بو نمونه بابا تا‌هر شیر و پلنگ وه‌کو وئینه و هیما بکار ئیناينه و مه‌به‌ستا ژئ دلی وی یه،

به مو دائم ب جه‌نگی ئەی دل ئەی دل (بورکه‌یی، 1365، ل 19)

هه‌روه‌سا شیخ شه‌مه‌سه‌ددینی ئەخلاتی (که‌ری) وه‌ك ئاماژه بو نه‌فسا خوه بکار دئینیت و خوشحالییا خو دهردبریت ب مرنا وی که‌ری و زالبوونا وی ل سه‌ر نه‌فسا خوه، ده‌می دبیژیت:

شوکرئ حه‌ق دائم دکم ئەز

کو که‌ری من پار مر

سوجدئئ شوکرئ دبم ئەز

کو که‌ری من پار مر

(دوسکی،: 2007، ص 77-80)

ژلایه‌کی دی قه‌هنده‌ك هوزانفانین دی کو هوزانین خوه د چوارچووئی به‌یتنی دا قه‌هاندینه و ب ناڤی هنده‌گ گیانه‌وه‌ران هاتینه بناقکر، و هه‌رچه‌نده کو گیانه‌وه‌ر دناف قان به‌یتاندا مژارین سه‌ره‌کی پیکدئینن لی چ روودان ل سه‌ر زاری گیانه‌وه‌ران نه‌هاتینه قه‌هاندن، لی ئەف چه‌نده ب فابل ناهینه هژمارتن. بو نمونه به‌یتا (ه‌رچی) یا حوسنیی بامه‌رنی به‌حسی هاتنا هه‌رچه‌کی بو ناف گوندئ خوه دکه‌ت: (بامه‌رنی، 2002، ل 67-68).

به‌کر به‌گئ نه‌زی، د به‌یتا ته‌یران دا به‌حسی ته‌یر و ته‌والان دکه‌ت و وه‌کی ره‌مز بو ئەئینین بکار ئیناينه، و د به‌یتا که‌وی دا هوزانقان به‌حسی کارو کریارین که‌وگیر و نیچیرقانان دکه‌ت (دوسکی،: 2002، ل 149-150).

واته دیار دبیت کو د قوناغا کلاسیکا کوردیدا فابل یا لاوازه و ب شیوه‌یه‌کی ئاشکرا نینه، هه‌رچه‌نده دناف زوربه‌یا نه‌ده‌بیاتا ملله‌تاندا شیاینه ژانری فابلی ژ قوناغا فلوکلوری به‌ره‌ف قوناغا نقیسینی قه‌گوه‌یزن و مفای ژئ وه‌ربگرن لی د

هه‌روه‌سا (به‌یتا ته‌یران) و (به‌یتا که‌وی) یا هوزانقان

له‌ورا یا گرنه‌گه کو ناماژئ ب رولئ هندهك ژ وان بدهین.

د ئه‌ده‌بئ نوی یئ کوردیدا شاکر فه‌تتاج (1914-1988) وه‌کو پېشه‌نگئ ئه‌ده‌بئ زاروکان ده‌پته نیاسین، ئه‌وی ل ساللا 1932 دناف شانده‌کئ قوتابییئ عراقی دا قه‌ستا وه‌لاتئ لوبنان کر ژ بو خواندنا زمانئ ئینگلیزی، و ل ساللا 1932 ئه‌وی کومه‌له‌کا چیروکئین نفیسه‌رئ مسری کامل ئیبراهیم گه‌یلانی (1897-1059)، کو ب پېشه‌نگئ ئه‌ده‌بئ زاروکان دناف ملله‌تئ عه‌ره‌بدا ده‌پته نیاسین، دناقه‌را سالیئ 1932-1933 ئه‌وی ئه‌ف به‌ره‌مه‌ بو سهر زمانئ کوردی وه‌رگیرا کو ژ سه‌رجه‌مئ هه‌شت چیروکان پینچ ژوان ل سهر زمانئ گیانه‌وه‌رانه، ئه‌وژئ: "خانووئ تازه، گولچین و گورگ، مریشکه سوره بچکوله، مام ریوی، پرچ زی‌رین" (به‌رزه‌نجی، 2004، ل 325-346). ژبلی قئ به‌ره‌می شاکر فه‌تتاجی هندهك چیروکئین دی ژئ هه‌نه کو هندهك ژ وان ژ فۆلكلوری و هندهكئین دی ژ قه‌هاندنا خه‌یالا وی ب خوه‌نه. (به‌رزه‌نجی، 2004، ل 325-401).

هه‌روهك دیار فابلین شاکر فه‌تتاجی تاییه‌تن بو زاروکان و بو خوشی و دهم بوراندنئ هاتینه دانان. هه‌ر دقئ بواریدا دشیین ئاماژئ ب چه‌ندین چیروکئیسین دی ژئ بدهین کو به‌ره‌مه‌ین خوه ژ بو زاروکان نفیسینه و دنافا به‌ره‌مه‌ین فابل ژئ هه‌نه، وه‌ک: حسین حوزنی موکریانی (1893-1947)، عه‌لاه‌ددین سوجادی (1907-1984) (عارف، 2007، ل 72-76؛ محمود، 2000، ل 71).

ل ساللا 1945 ئیکه‌مین کوفارا تاییه‌ت ب زاروکان ب ناقتئ (گروگالی مندالانی کورد) وه‌ک ئیک ژ به‌لافوکئین کومارا کوردستان ل باژیرئ مه‌بابدئ ده‌رکه‌فت، دناقه‌را دوو سالاندا 1945-1946 بتنی سئ ژماره ژ قئ کوفارئ ده‌رکه‌فتن، هه‌می بابه‌تین ئه‌قئ کوفارئ تاییه‌ت بوون ب زاروکان و هوزان و چیروک و داستان و بابه‌تین ته‌ندروستی و زانستی ب خوه‌قه

ئه‌ده‌بیاتا کلاسیکا کوردیدا ئه‌ف چه‌نده نه‌هاتیه کرن. بو نموونه فارسان شیاینه ئه‌قی ژانری ژ ئه‌ده‌بیاتا فۆلكلوری بو ئه‌ده‌بیاتا کلاسیکی فه‌گوه‌یزن و باشترین نموونه ژئ (منطق الطیر) یا عه‌تتارئ نه‌یشابوورییه، لئ ئه‌ف چه‌نده وه‌کو پیدقی د ئه‌ده‌بیاتا کلاسیکا کوردیدا نه‌هاتیه دیتن و ته‌نها فه‌قیئ ته‌یران کو یا دیاره کو کاریگه‌ربوویه ب عه‌تتارئ نه‌یشابووری د به‌یتا (فه‌قه و بولبول) دا دبیت مفا ژئ وه‌رگرتبیت و هندهك سیماییئ فابلئ تیدا دیارن هه‌رچه‌نده ئه‌وژئ نابیته فابله‌کا ته‌مام.

2-4- فابل د ئه‌ده‌بیاتا نوی یا کوردیدا:

د ئه‌ده‌بئ نویئ کوردیدا بابه‌تئ گیانه‌وه‌ران و قه‌گیرانا بابه‌تان ل سهر زارئ ئازه‌لان بوویه جهئ گرنگیدانا چیروکئیس و نفیسه‌ر و هوزانفانان، نه‌خاسمه پشته ئاشنابوونا نفیسه‌رین کورد ب ره‌وشه‌نبیریا روژناقا چ ب ریکا راسته‌وخو یان ب ریکا به‌ره‌مه‌ین وه‌رگیرای بو زمانین عه‌ره‌بی و فارسی و تورکی، و پتریا ئه‌قان بابه‌تان که‌فتینه د خزمه‌تا ئه‌ده‌بئ زاروکاندا. ئانکو هندهك ژ نفیسه‌رین ئه‌ده‌بئ زاروکان به‌شه‌ک ژ به‌ره‌مه‌ین خوه بو فابلا زاروکان ته‌رخانکریه.

قوناغا فه‌گوهاستنا فابلان ژ ئه‌ده‌بیاتئ فۆلكلوری بو ئه‌ده‌بیاتئ نوی ب پینگاهه‌کا باشتر ده‌پته ل قه‌له‌مدان، و هژماره‌کا باش ژ هوزانفان و نفیسه‌ران مفا ژ حیکایه‌ت و سه‌ره‌هاتیین سه‌رزاریئ سهر زمانئ گیانداران وه‌رگرتینه و دچوارچووئ هوزان و چیروکیدا دارشتینه، هه‌روه‌سا وه‌رگیران ژئ ئیک ژ نامراز و ژېده‌رین سه‌ره‌کیئین هوزانفانین نوی یئین کورد بووینه ژبو نفیسین و وه‌رگیرانا فابلان ژ زمانین بیانی بو زمانئ کوردی. ئانکو ل قیرئ ژېده‌ر و سه‌رچاوه‌ییئ فابلان د ئه‌ده‌بیاتئ نویدا ب په‌لیا ئیکئ فۆلكلورده‌پت و پاشی کاریگه‌ریا نفیسه‌ر و هوزانفانان ب به‌ره‌مه‌ین بیانی ب په‌لیا دووئ ده‌پت.

زاروکان دهیته ناراسته کرن و تیدا گیانه وهر و بی گیان رولی سهره کی دبین، ئانکو بو زاروکان دچیته دبوارئ پهروه رده بییدا و بو مه زنان دچیته د چوارچووئی مه سه له بیین نه خلاقی جفاکی و سیاسیدا.

ژلایه کی دیقه دناف هوزانا نوی یا کوریدیدا بابه تی گیانه وهران بوویه مژارا چه ندین هوزانقانان کو سهرهاتیپن سهرزارئ وان د هوزانیپن خودا دارشتینه، بو نمونه هوزانقان قانع (1898-1965) چه ندین فابل دناف دیوانا خودا نفیسینه وهک: (پشیله و مشک)، (گوفتوگوی دوو بولبول)، (جوتیار و گا جووته که)، (قانع و باز)... هتد. د هوزانا (فیلبازی ریوی) نه وی دانوستاندنهک دناقههرا رووئی و هندهک مریشکاندا نفیسیه کو تیدا رووئی وهک هیمایه کو بو داگیرکه و ئیمپریالیزم بکار ئینایه کو ب ناقئ ئایینی ملله تان دخاپینن داکو ئارمانجین خوه بدهستقه بینن، دقئ چیروکیدا رووئی خوه وهک که سه کی دیندار و "شیخی ئیرشاد" پیناسه دکهت و داخوایئ ژ مریشکان دکهت کو چاقین خوه بگرن و دهستپن خوه بو نه سمایی بلند بکهن و دوغایان ژ خودئ بکهن، و وی نهف کاره ب دهلیقه دیت و مریشک ئیک ئیک دبرنه دهرقه کی کولکی و دخوارن بی کو بیین دی بزائن. د پارچه یه کی دا به حسئ پیناسه یا رووئی بو خوه دکهت و دبیزیت:

من شیخ ئیرشادم، خان ئیمانم
سهرده سه ی جه مبع مه شایخانم
بیین تووبه بکهن دونیا فانییه
بو هیچ کهس تا سهر به به قا نیه...
چاو بنوقینن بی قسه و کهلام
هه موو نوئژ بکهن بو خوای عهلام
چاو هه لمه برن نه مان سه د نه مان
نه وه مه له که دیت له ئاسمان
به نه مری ریوی دهس نوئژیان شوری

دگرتن، و دنافدا دوو فابل ئی هاتبوونه به لافکرن، یا ئیکئ: چیروکا (دادگای گیانه وهران) یا نفیسهرئ فهره نسی لافونتین بوو کو ژلاین ریقه بهرئ کارگیری کوفارئ (قادر موده رس) فه هاتبوو وهرگیران، و چیروکا (نازاد، چه بسی) کو فابله کا زانایی هندی (تاگور) بوو و ژلاین محمه مد عتری گولانی فه هاتبوو وهرگیران و تیدا دانوستاندنهک دناقههرا دوو قازاندا هاتبوو فه گیران، ئیک ژ وان نازاد بوو و ئیکا دی د قه فه سیدا بوو. و نهف ههردوو فابله د ژمارا 2 ژ نهفئ کوفارئ هاتبوون به لافکرن⁽⁵⁾. هه ر د نهفئ بواریدا نه م دشپین ئاماژئ ب چیروکین له تیف هه لمه تی ژی بدهین، لی پتربا فابلین وی تایبه تن ب زاروکان و ته نها بو خوشی و چیژوهرگرتئ هاتینه دانان، و دناف به ره مئ وی دا دئ شپین ئاماژه ی ب چیروکا (ددان ژانکردن) بدهین کو فابله ئارمانجداره و مه به ستین پهروه رده یی و جفاکی تیدا هه نه (ئیسماعیل، 2011، ل 143-151).

ل فیرئ پیدقیه بیژین کو تیکه له یهک دناقههرا فابل و نه ده بی زاروکاندا هه یه، د راستیدا نه ده بی زاروکان بواره کی به رفره هه بخوه فه دگیریت کو فابل به شه کی ژئ پیکدئینیت، وه کو: په ند و شیرهت، راسنگویی، پافژی، ریژگرتنا مه زنان... هتد، ههروه سا گه له ک جارن نفیسهرئ چیروکین زاروکان ب تنی ئاماژه ی ب سیفهت و شیوه یی گیانه وهران ددهن، لی فابل نه و چیروکا ئارمانجداره کو بو مه زن و

ژلایه کئی دیقه هوزانفان و زانایی مهزن هه ژار موکریانی (1991-1921) د دیوانا خوه دا ژماره یه کا زور ژ فابلان نفیسینه، کو هندهک ژ وان وهرگیرانا بهرهمین هوزانفانین جیهانی وهک لافونتین، نه لکسه ندهر پوشکین، پهروین ئیعتسامی و نه حمه د شهوقی نه، و دناف بهرهمی وی دا پتر 20 فابلان دهینه دیتن، وهک: مشک و میروو، قه ل و که و، ئیستر باج نادات، گورگ و بهرخ، کهر و گا، کهر و کهله شپیر... هتد (موکریانی، 2007 ل 388-442). بو نمونه د سهرهاتیا (رئوی و کهله شپیر) دا دبیژیت:

(کهر و حهفت گور) (KovaraRonahi, Tebax 1942, hijmar:9)، (رووقیئ شپیر) (KovaraRonahi, Tebax 1942, hijmar:12)، (رووقیئ قوت) (KovaraRonahi, Tebax 1942, hijmar:13). ژلایه کئی دیقه ئوسمان سهبری هندهک هوزانین دی بو زاروکان دناف دیوانا خوه دا به لافکرینه، کو هندهک ژ وان فابلن و ل سهر زاری گیانه وهران هاتینه قه هاندن، و ئه ف فابلین خوه ل سهر بنیاتی سهرهاتین فۆلکلوری قه هاندینه. وهک: (دیک و رووقی)، (دونگیا چه قه ل)، (رووقیئ ژیر)، (ته قدیرا مشکان)... هتد (خانکی، 2011، ل 91-92).

رئوییه که ده گه را ملوموی ده کرد
 هه ر چاوه نوری روزی خوی ده کرد
 کهله شپیری سور هاته بهر چاو
 باش چاک و چونی و روژباش و سلاو
 بیی وت: به هه شتی یاوکت برام بوو
 یان من لای نه و بووم یان نه و له لام بوو
 دهنگ خوشی وهک نه و کوا ده بیته وه
 هیچ کهله بابیک جیی ناگریته وه..
 کهله شپیر ووتی: رئوی چ ئیژی
 خوت هه له نه که ی یان گیل و گیزی؟..
 ئاواز خوشترم گه لی ل باوه
 ناوبانگی ددهنگم که یوه ته لاوه
 چاوی قووچاند و بالی پیکادا
 رئوی ب قه پیک کرکه ی بادا

و ل دووماهیئ دبیژیت:

رئوی بو وتار ده می که وته کار
 کهله شر به غار په ریه مازوودار
 رئوی بانگی کرد: به لام له زاری
 به بی کات جاری هاته وتاری
 کهله باب گوتی: با کویر بی چاویک

له رووی دوژمنان لیک نری تاویک (موکریانی، 2007 ل 399).

دناف هوزانفانين نويدا زانا و هوزانفان مهلا خه ليلې مشه ختي (1898-2007) دهپته ديتن كو هژمارا فابلين ژ 30 فابلان پترن، ههروهسا نه وي پهرتووكا (منطق الطير) يا عه تترائ نه يشابووي بو سهر زمانې كوردې وه رگپرايه. ب قى رهنگي نه و خودانې پترين هژمارا فابلان دناف نه ده بياتي كرمانجيا سهريدا. پتريا فابلين مهلا خه ليلې ژ قه هاندنا هزرو خه يالا وي ب خوه نه، لئ نه وي پشتبه ستن ل سهر فولكلورې كوردې ژي كريبه، ههروهسا ژماره يه ك ژ فابلين وي وه رگيرانا به ره مپين

نقيسه ر و هوزانفانين مهزنه وهك (جه لاله ددينې رومي و فهریده ددينې عه تترار و پهروين ئيعتسامي)، ههروهسا ئيك ژ قه هي نوکين وي ب نافي (دهوله تا ديكل و مريشكان) ب ته مامي به ره مه كي فابل، مهلا خه ليلې به ره ممي خوه يي فابل بو مه ره مپين سياسي و ئاييني و كومه لايه تي و پهروه رده يي بكر ئينايه، له ورا ناسناقي فابلنقيس ب دروستي ل سهر وي په ياده دبیت. بو نمونه نه ف فابل ل خوراي ژ گوته كا مه زنان وهرگر تيه:

رويقي دبيژيت برا و خويشكا
من قه ت نه دا كه ن ل كولكي مريشكا
فهروه و عه باكه م، دئ بي نقيژ كه ن
زور بي حه يانه، نه و دئ مه گيژ كه ن
نه و تيته گوتن بو وي مروفي

بو حيله بازي خو دكه نه سوفييني تي نه قى هوزانې ل سهر وي گوتنا مه زنان هاتيه دانان نه و دبيژيت: من نه كه نه دناف كولكي مريشكاندا، بي گومان نه ف فابله ئارمانجداره و ل دووماهيا هوزانې هوزانفاني مه ره ما خوه ديار كريبه كو بو وي كه سي فيلباز كو ب رويي باش و سوقياتي خوه دده ته ديار كرن دهپته گوتن (مشه ختي، 2006، ل 106-107).

ههروهسا د هوزانا (كيسه له و رووقي) دا نامه يه كا جوان بو مروفي دگه هينيت و بابه تي وي ل سهر كارو چاندين يه تيدا رويي دوو مروغان دده ته ديار كرن: بي شولكه ر و زيره ك و بي ته نبل و بي خيرت: د پارچه يه كي دبيژيت:

رويقي گوته كيسه لي شين نه ي برايي چاف غزال
وهر دا بينه شريك، و نه م د جوت و كشتوكال
گه نم و جه ي دا نه م بچينين، هي قيا پهروه رديگار
به ره مه كه باش دئ هه لينين، بو مه تيت وهز نه و تغار...
كيسه لي گوت: نه ردي باش و توقي پاكو نك منه
دئ سوبه يني چينه جوتي تو ژي سه خما هه لقه نه
نير و هنجار من درستن، گيسنه ك پان و مه زن
دهسته دوو گرتن خه ما ته، خه ت و كيشان ژي ژ من
كيسه لي ژار گه ل سپي دي له ز كرو چوو سهر زه قى
هات رويقي و گوت: نه ز نه ساخم وه خته جانم ده ركه قى
جوت و كيل نه قرو خه ما ته گه ل سبه يني حازرم

ئەز کورئ کیلان و جوتەم وەك بزوت و ئاگرم

و ل دووماهیا هوزانا خودەدا دبێژیت:

روژەكی رویقی دیار بوو، ژ دوورقە گوت هەمی ماشەلا
 مە خەباتکەر و خودی دا، نامینن کولب و غەلا
 من دقیت خەرمانی راکەم، هەر نەو لەو دەم و کات
 ئەمی کیسەل بو خوە قەبوول کە، تو ژ من مالی زکات!
 شورەشا کوردی برادەر، ئەوژی گەر پیروز بیا
 دا وەکی کیسەل شەقی بین ب جوت و کیل و شەنەبا
 دا زکات بیت بارو پشکت، هەر وەکی مامی کیسەل
 گەر نەرازی بای ب گویال پشت ل تە دا هێتە کەل⁽⁶⁾!

گەلەك خوشە ئەو دەنگ... ستران هەژینە ژ رەنگ... بو
 من بەندەكی بێژە... خوشیی ب سەر مە دا برێژە... تە
 گەلەك خوشە خویندن... نوژدارە بو دلئ من... تو ب
 خودی قەلئ بخوینە... دەنگی تە یئ شرینە...!!
 قەلئ دەقی خو قەکر... هیشتا چ خویندن نەکر...
 گوشتی وی کەفتە خواری... رووقیی ل بنئ داری...
 ئەوی زوی خو ل گوشتی دا... پشک هەمی کر دەقی
 دا... خواری و داعوبرا و رەقی... قەلئ چ نەما ددەقی...
 رویقی لیها خو لیکر... وی شیفا خو ژئ چیکر... قەل
 ژئ فری پەشیمان... گوتی (رووقی توی
 شەیتان)...!! (کتانی، 2008، ل 84).

ل قیری دیار دبیت کو کوردان ژئ وەکو هەمی
 مللەتین جیهانی د ئەدەبیاتی خوە دا خودان فابلن، چ
 ب شیوەیی زارەکی بن یان نفیسی، و دیار بوو کو
 فابلی جەهەکی بەرفرەه د ئەدەبیاتا فۆلکلوریدا
 قەدگرت چ وەکو سەرھاتی بن یان ژئ گوتنن
 مەزنان و پێشیان، و پتربا ئەو فابلین دناف
 چوارچووقی ئەدەبی زارەکیدا فابلین ئارمانجدارن و
 خودان حکمەت و عیبرەت و پەندن. لئ د نافی
 ئەدەبی کلاسیکیدا چ فابلین تەمام و خودان ئارمانج
 ناھینە دیتن، بەلکو گیانەوەر د ئەدەبیاتی کلاسیکیدا
 بتن وەکو رەمز و جەقەنگ د هوزانین خوەدا بکار
 ئیناینە. لئ د قوناغا تازەدا هوزانقان و نفیسەران

هەر وەك دیار بووی ئەقی هوزانی مەرەمەکا
 سیاسی ل پشت خوە قەشارتیە و ئەوژی کەسین
 خەباتکەر ل دەمی سەرکەفتنا شورەشان دەینە
 پشتگوھ ئیخستن و کەسین نەهەژی بەرھەمی
 خەباتا وان دخن، و ئاشکەرا بوو کو مەبەستا
 هوزانقانی ل قیرە شورەشا کوردانە!

هەر وەسا هوزانقانی دەقەرا بەھدینان مەسعوود
 کتانی (1933-2017) دناف بەرھەمین خوەدا
 چیروکەک ب ناخی (قەل و رووقی) ب شیوەیی
 پەخشانەکا سەر وادار نفیسیە و یا دیارە کو ئەف
 چیروکە هەمان چیروکا قەل و رووقی) یا
 هوزانقانی فەرەنسی لافونتینی یە، لئ تەنھا تشتی
 وی گھورین تیدا کری ئەو کو شوینا وی پەنیری دبیتە
 جەئ هەقراکی دناقبەرا قەل و رووقی دا دکەتە
 (پشکەکا گوشتی). کتانی ب قی رەنگی چیروکی
 قەدگیریت:

" قەلی بو خو گوشت دزی... وی ژ میە ببوو
 خوزی... پشکەک وی ژ پیری رەقاند... چوو سەر
 توویئ خو هەژاند... دویر قە دیت مامی رووقی...
 یئ د لەقینیتن دویقی... خو کیشا بوو بن داری... نافی
 وی خەملا بەاری..."

دلئ وی چوو بوو گوشتی... گازی کر خو گشتی...
 گوتی هەمی قەلا بلند... تو وی دەقی نەکەمی توند... تە

هوزانثانیښوونک‌ه‌له‌ک‌ف‌اب‌ل‌ی‌ن‌خ‌و‌ه‌ژ‌ئ‌ه‌د‌ه‌ب‌ی‌ا‌ت‌ا‌ج‌ی‌ه‌ا‌ن‌ی‌و‌ه‌ر‌گ‌ر‌ت
ب‌ن‌ه‌و‌و‌ه‌ر‌گ‌ی‌ر‌ا‌ی‌ن‌ه‌س‌ه‌ر‌ز‌م‌ا‌ن‌ی‌ک‌و‌ر‌د‌ی.

4- په‌راو‌یز:

(1) بو نمونه که‌قنترین چ‌ی‌ر‌و‌ک‌ن‌ق‌ی‌س‌ی‌ ک‌و‌ر‌د (مه‌لا
مه‌ح‌م‌و‌و‌د ب‌ا‌ی‌ه‌ز‌ی‌د‌ی) پ‌ه‌ی‌ق‌ا ح‌ی‌ک‌ا‌ی‌ه‌ت د پ‌ه‌ت‌و‌و‌ک‌ا
خ‌و‌ه‌د‌ا ب‌ک‌ار ئ‌ی‌ن‌ا‌ی‌ه. ب‌ن‌ی‌ر‌ه: ج‌ا‌م‌ع‌ی‌ رس‌ال‌ه و ح‌ک‌ا‌ی‌ت‌ان،
دار‌ال‌گ‌ب‌اع‌ه‌ی‌ئ‌ اک‌ا‌د‌ی‌م‌ی‌ا ام‌ب‌ر‌ا‌گ‌و‌ر‌ی، (پ‌ت‌ر‌و‌گ‌ر‌ا‌د: 1860).
ه‌ه‌ر‌و‌ه‌س‌ا ق‌ه‌ن‌ا‌ت‌ی‌ ک‌و‌ر‌د ژ‌ی‌ ئ‌ه‌ف پ‌ه‌ی‌ق‌ه بو پ‌ه‌ر‌ت‌و‌و‌ک‌ا
خ‌و‌ه یا ل س‌ه‌ر چ‌ی‌ر‌و‌ک و س‌ه‌ر‌ه‌ا‌ت‌ی‌ن ک‌و‌ر‌د‌ی ب‌ک‌ار
ئ‌ی‌ن‌ا‌ی‌ه. ب‌ن‌ی‌ر‌ه:

QanatêKurdo: Hîkayet û
StranênQehremaniyêyênKurdî, Moskova, 1962

(2) ه‌ه‌ژ‌ی‌ه ب‌ی‌ژ‌ی‌ن ک‌و ه‌اش‌م س‌ه‌ل‌ی‌م‌ی د‌ب‌ی‌ژ‌ی‌ت ک‌و ئ‌ه‌ف
چ‌ی‌ر‌و‌ک‌ه یا ل‌ف‌و‌ن‌ت‌ی‌ن‌ی ی‌ه و ئ‌ه‌و‌ی ژ‌ی ژ‌ فول‌ک‌و‌ل‌و‌ر‌ی
رو‌ژ‌ه‌ل‌ا‌ت‌ی و‌ه‌ر‌گ‌ر‌ت‌ی‌ه، ل‌ی ه‌ه‌ر‌چ‌ه‌ن‌د‌ه ن‌ا‌ق‌و‌ن‌ی‌ش‌ان‌ی
چ‌ی‌ر‌و‌ک‌ی و‌ه‌ک‌و‌ق‌ی چ‌ی‌ر‌و‌ک‌ی ی‌ه ل‌ی ژ‌ل‌ای‌ی ن‌ا‌ق‌ه‌ر‌و‌ک و
ب‌ا‌ب‌ه‌ت‌ی ق‌ه ب ت‌ه‌م‌ا‌م‌ی ج‌ی‌ا‌و‌ا‌ز‌ه. ب‌ن‌ی‌ر‌ه د‌ه‌ق‌ی چ‌ی‌ر‌و‌ک‌ی
د: ج‌ب‌ر‌ا ا‌ب‌ر‌ا‌ه‌ی‌م ج‌ب‌ر‌ا، الم‌ص‌د‌ر الس‌ا‌ب‌ق، ص 166.

(3) بو دیتنا ته‌مام‌ی‌ا چ‌ی‌ر‌و‌ک‌ی ب‌ن‌ی‌ر‌ه: ح‌ه‌ج‌ی ج‌ه‌ع‌ف‌ه‌ر،
ج‌ا‌ر‌ه‌ک‌ی ژ‌ ج‌ا‌ر‌ا (ه‌ن‌د‌ه‌ک ژ‌ چ‌ی‌ر‌و‌ک‌ی‌ن فول‌ک‌و‌ل‌و‌ر‌ی
ز‌ا‌ر‌و‌ک‌ان ل د‌ه‌ق‌ه‌ر‌ا ب‌ا‌د‌ی‌ن‌ان)، ئ‌ه‌ن‌س‌ت‌ی‌و‌ت‌ی ک‌ه‌ل‌ه‌پ‌و‌ر‌ی
ک‌و‌ر‌د، (س‌ل‌ی‌م‌ا‌ن‌ی: 2007)، ل 53-54.

(4) ئ‌ه‌ف چ‌ی‌ر‌و‌ک‌ه د‌ن‌ا‌ف ک‌و‌م‌ه‌ل‌ا چ‌ی‌ر‌ک‌ی‌ن فول‌ک‌و‌ل‌و‌ر‌ی ژ
ل‌ای‌ی ن‌ق‌ی‌س‌ه‌ر‌ا رو‌ژ‌ن‌ا‌ق‌ا‌ی‌ی ک‌و‌ر‌د‌س‌ت‌ان‌ی (د‌ی‌ا ج‌و‌ان)
ه‌ا‌ت‌ی‌ه ب‌ه‌ل‌ا‌ق‌ک‌ر‌ن. ب‌ن‌ی‌ر‌ه: د‌ی‌ا ج‌و‌ان، ج‌ا‌ر‌ه‌ک ژ‌ ج‌ا‌ر‌ان
(ک‌و‌ر‌ت‌ه چ‌ی‌ر‌و‌ک‌ی‌ن فول‌ک‌و‌ل‌و‌ر‌ی)، چ‌ا‌پ‌خ‌ا‌ن‌ا ه‌ه‌و‌ار، (د‌ه‌و‌ک:
2012)، ل 35.

(5) ب‌ن‌ی‌ر‌ه‌د‌ه‌ق‌ی ه‌ه‌ر‌د‌و‌و چ‌ی‌ر‌و‌ک‌ان د: ه‌ی‌م‌د‌اد ح‌و‌س‌پ‌ن،
رو‌ژ‌ن‌ا‌م‌ه‌و‌ان‌ی ک‌و‌ر‌د‌ی س‌ه‌ر‌د‌ه‌م‌ی ک‌و‌م‌ا‌ر‌ی د‌ی‌م‌و‌ک‌ر‌ا‌ت‌ی
ک‌و‌ر‌د‌س‌ت‌ان 1943-1947، ن‌ا‌ر‌اس، (ه‌ه‌و‌ل‌ی‌ر: 2008)، ل
847 و 851. بو ز‌ان‌ی‌ن ه‌ه‌ر د ئ‌ه‌ق‌ی پ‌ه‌ر‌ت‌و‌و‌ک‌ی‌د‌ا د‌ه‌ق‌ی
ه‌ه‌ر‌س‌ی ه‌ژ‌م‌ا‌ر‌ی‌ن ک‌و‌ف‌ا‌ر‌ا گ‌ر‌و‌گ‌الی م‌ن‌د‌ال‌ان د
ب‌ه‌ر‌پ‌ه‌ر‌ی‌ن 815-898 ه‌ا‌ت‌ی‌ن‌ه ب‌ه‌ل‌ا‌ق‌ک‌ر‌ن.

د‌ه‌س‌ت ب ن‌ق‌ی‌س‌ی‌ن‌ا ف‌ا‌ب‌ل‌ان ک‌ر‌ی‌ن‌ه چ ژ‌ی‌د‌ه‌ر‌ی‌ن و‌ان
ف‌ۆ‌ل‌ک‌ل‌و‌ر ب‌ی‌ت ی‌ان و‌ه‌ر‌گ‌ی‌ر‌ا‌ن‌ا ب‌ه‌ر‌ه‌م‌ی‌ن ف‌ا‌ب‌ل‌ی‌ن ب‌ی‌ان‌ی
ب‌ن ی‌ان ژ‌ی ژ‌ه‌ه‌ا‌ن‌د‌ا ه‌ز‌را و‌ان ب خ‌و‌ه ب‌ی‌ت.

٣- ئ‌ه‌ن‌ج‌ام

1- ف‌ا‌ب‌ل ئ‌ه‌و چ‌ی‌ر‌و‌ک‌ا ل س‌ه‌ر ز‌ا‌ر‌ی‌ گ‌ی‌ا‌ن‌ه‌و‌ه‌ر‌ان د‌ه‌ی‌ت‌ه
ق‌ه‌گ‌ی‌ر‌ان ت‌ی‌د‌ا گ‌ی‌ا‌ن‌ه‌و‌ه‌ر ک‌ا‌ر‌ن‌ک‌ت‌ه‌ر‌ی‌ن س‌ه‌ر‌ه‌ک‌ی‌ن‌ه و ب
ر‌و‌ل‌ی م‌ر‌و‌ف‌ان ر‌ا‌د‌ی‌ن، ل‌ی م‌ه‌ر‌ه‌م‌ا س‌ه‌ر‌ه‌ک‌ی‌ ژ‌ی
ن‌ا‌ر‌م‌ا‌ن‌ج‌ه‌ک‌ا ئ‌ه‌خ‌ل‌ا‌ق‌ی‌ی‌ه، و ن‌ه‌م‌ه‌ر‌ج‌ه ه‌ه‌ر ت‌ش‌ت‌ه‌ک‌ی‌ ل
س‌ه‌ر گ‌ی‌ا‌ن‌ه‌و‌ه‌ر‌ان ب‌ه‌ی‌ت‌ه ن‌ق‌ی‌س‌ی‌ن ب‌ی‌ژ‌ی‌ن‌ی ف‌ا‌ب‌ل، ل‌ی
پ‌ی‌د‌ق‌ی‌ه ف‌ا‌ب‌ل یا ن‌ا‌ر‌م‌ا‌ن‌ج‌د‌ار ب‌ی‌ت.

2- س‌ه‌ب‌ا‌ر‌ه‌ت ب ف‌ا‌ب‌ل‌ان، ش‌ع‌ر‌ا ک‌ل‌ا‌س‌ی‌ک‌ا ک‌و‌ر‌د‌ی
ن‌ه‌ش‌ی‌ا‌ی‌ه و‌ه‌ک‌و پ‌ی‌د‌ق‌ی م‌ف‌ا‌ن‌ژ ئ‌ه‌د‌ه‌ب‌ی‌ا‌ت‌ا ف‌ۆ‌ل‌ک‌ل‌و‌ر‌ی‌ا
ک‌و‌ر‌ی و‌ه‌ر‌گ‌ر‌ی‌ت، ژ‌م‌ا‌ر‌ا ف‌ا‌ب‌ال د ش‌ع‌ر‌ا ک‌ل‌ا‌س‌ی‌ک‌ا ک‌و‌ر‌ی‌د‌ا
گ‌ه‌ل‌ه‌ک ک‌ی‌م‌ه و ژ‌چ‌ه‌ن‌د ن‌م‌و‌ن‌ه‌ی‌ا‌ن‌د‌ه‌ر‌ب‌اس ن‌ا‌ب‌ی‌ت.

3- د ه‌ۆ‌ز‌ا‌ن‌ا ن‌و‌ی یا ک‌و‌ر‌ی‌د‌ا ف‌ا‌ب‌ل ب ن‌ا‌و‌ا‌ی‌ه‌ک‌ی
ب‌ه‌ر‌چ‌ا‌ف ز‌ی‌د‌ب‌و‌و‌ی‌ن‌ه، ئ‌ه‌م د‌ش‌ی‌ن‌ی ک‌ا‌ر‌ت‌ی‌ک‌ر‌ن‌ا ئ‌ه‌د‌ه‌ب‌ی‌ا‌ت‌ا
ر‌ۆ‌ژ‌ن‌ا‌ق‌ای و ئ‌ه‌د‌ه‌ب‌ی‌ا‌ت‌ا م‌ل‌ل‌ه‌ت‌ی‌ن د‌ه‌و‌ر‌و‌ب‌ه‌ر و
م‌ف‌ا‌و‌ه‌ر‌گ‌ر‌ت‌ن و پ‌ی‌ت‌ه‌پ‌ی‌د‌ان ب ئ‌ه‌د‌ه‌ب‌ی‌ا‌ت‌ا ف‌ۆ‌ل‌ک‌ل‌و‌ر‌ی ب
گ‌ر‌ن‌گ‌ر‌ت‌ی‌ن ه‌ۆ‌ک‌ا‌ر‌ن‌ئ‌ه‌ق‌ی‌ چ‌ه‌ن‌د‌ی‌ ل ق‌ه‌ل‌ه‌م ب‌د‌ه‌ی‌ن.

4- ئ‌ه‌م د‌ش‌ی‌ن‌ی ر‌ی‌ر‌ه‌و‌ی و‌ه‌ر‌ا‌ر‌ا ف‌ا‌ب‌ل‌ان د ئ‌ه‌د‌ه‌ب‌ی‌ا‌ت‌ا
ک‌و‌ر‌ی‌د‌ا ب ئ‌ه‌ق‌ی ر‌ه‌ن‌گ‌ی ب‌د‌ه‌ی‌ن‌ه د‌ی‌ا‌ر‌ک‌ر‌ن: س‌ه‌ر‌ه‌ت‌ا‌ی‌ه‌ک‌ا
ب‌ه‌ی‌ز و ب‌ه‌ر‌ف‌ر‌ه‌ه‌ ک‌و ق‌و‌ن‌ا‌غ‌ا ئ‌ه‌د‌ه‌ب‌ی‌ا‌ت‌ا ف‌ۆ‌ل‌ک‌ل‌و‌ر‌ی‌ی‌ه، پ‌ا‌ش‌ی
ق‌و‌ن‌ا‌غ‌ا ل‌ا‌و‌ا‌ز‌ی و م‌ر‌ن‌ی ک‌و ق‌و‌ن‌ا‌غ‌ا ش‌ع‌ر‌ا ک‌ل‌ا‌س‌ی‌ک‌ی‌ی‌ه و
ل د‌ا‌و‌ی‌ی ق‌و‌ن‌ا‌غ‌ا ق‌ه‌ژ‌ب‌ان‌ی ک‌و ق‌و‌ن‌ا‌غ‌ا ئ‌ه‌د‌ه‌ب‌ی‌ا‌ت‌ا ن‌و‌ی‌ا
ک‌و‌ر‌د‌ی‌ی‌ه.

5- ک‌و‌ر‌د‌ان ژ‌ی و‌ه‌ک‌و ه‌ه‌م‌ی م‌ل‌ل‌ه ت‌ی‌ن د‌ی ی‌ی‌ن ج‌ی‌ه‌ان‌ی
ف‌ا‌ب‌ل‌ی‌ن خ‌و‌ه ی‌ی‌ن ت‌ا‌ی‌ب‌ه‌ت ه‌ه‌ن‌ه، و پ‌ش‌ک‌ا م‌ه‌ز‌ن‌ا ف‌ا‌ب‌ل‌ان د
ئ‌ه‌د‌ه‌ب‌ی‌ا‌ت‌ا ف‌ۆ‌ل‌ک‌ل‌و‌ر‌ی‌ا ک‌و‌ر‌ی‌د‌ا د‌ه‌ی‌ت‌ه د‌ی‌ت‌ن، و د
ئ‌ه‌د‌ه‌ب‌ی‌ا‌ت‌ا ک‌ل‌ا‌س‌ی‌ک‌ا ک‌و‌ر‌ی‌د‌ا گ‌ی‌ا‌ن‌ه‌و‌ه‌ر ت‌ه‌ن‌ه‌ا و‌ه‌ک‌و ر‌ه‌م‌ز
و ج‌ه‌ق‌ه‌ن‌گ ه‌ا‌ت‌ی‌ن‌ه ب‌ک‌ار ئ‌ی‌ن‌ان.

6- ه‌ه‌ر‌و‌ه‌س‌ا د‌ی‌ا‌ر‌د‌ی‌ت‌ک‌و‌ف‌ا‌ب‌ل‌ی‌ن‌ز‌ا‌ر‌ه‌ک‌ی‌ب‌و‌و‌ی‌ن‌ه ژ‌ی‌د‌ه‌ر‌و‌س‌ه
ر‌چ‌ا‌و‌ه‌ژ‌ب‌و‌ف‌ا‌ب‌ل‌ی‌ن‌ق‌ی‌س‌ی، ه‌ه‌ر‌و‌ه‌س‌ا ه‌ن‌د‌ه‌ک ژ

كوخان خانكي، ئوسمان سه‌بري و ئاليه‌ك ژ سه‌ربورا وي يا
ئهده‌بي، ئه‌كاديميا كوردي، (هه‌ولير: 2011).

م.ب. رودينكو، ئه‌فسانه‌ي كوردي، وه‌رگيران: عه‌زيز
گه‌ردى، ده‌زگاي سه‌رده‌م، (سليماني: 2000).

مه‌لا خه‌ليل مشه‌ختي، به‌ارا دلا، سپيريز، (دهوك: 2006).
مه‌لا عبدالكريم مدرس و محمد مه‌لا كه‌ريم، ديواني
مه‌حوي، چ2، انتشارات كوردستان، (سندج:
1381).

مه‌لا مه‌حموود دېر شه‌وي، مشتاخا چيا ژ گوتنين پيشيا،
چ2، چاپخانا زانكوي صه‌لاحه‌دين، (هه‌ولير:
2002).

مه‌لا مه‌حموودئ بابه‌زیدی، هه‌شتی و چوار حيكايه‌تين
كورمانجی (ده‌سته‌خت)، (دانه‌يه‌ك ل ده‌ف
قه‌كوله‌ر هيرش كه‌مال ريكاني پاراستيه‌).

مه‌لا مووسايي هه‌كاري، در المجالس، ساخ‌كردنه‌وه و
ليكولينه‌وه: د. هيمن عومه‌ر خوشناو، چاپخانه‌ي
هيفي، (هه‌ولير: 2019).

محسن عارف صالح، چيروكا زاروكان ل ده‌قرا به‌هدينان
1980-2004، سپيريز، (دهوك: 2007).

محمد امين دوسكي، به‌كر به‌گي ئه‌رزي، سپيريز، (دهوك:
2002).

محمد امين دوسكي، فه‌ره‌نگا سپيريز عه‌ره‌بي - كوردي،
ده‌زگه‌هي سپيريز، (دهوك: 2008).

محمد عبدالله، به‌يتين كوردي، سپيريز، (دهوك: 2002).
مسعود مصطفى كتاني، هه‌لما ژانا و پيتا قولكانا، به‌ندئ
6، هاوار، (دهوك: 2008)

مظفر مصطفى ئيسماعيل، روخسار و ناوه‌روكي چيركي
مندالان لاي له‌تيف هه‌لمه‌ت، كوري زانباري كورد،
(هه‌ولير: 2011)

مه‌لا مه‌حموود بابه‌زیدی، جامعئ رساله و حكايتان، دار
الطباعه‌يي اكاديميا امبراطوري، (پتروگراد:

هه‌ژار موكریاني، بو كوردستان، ئاراس، (هه‌ولير: 2007).
هيمداد حوسين، روژنامه‌واني كوردي سه‌رده‌مي كوماري
ديموكراتي كوردستان 1943-1947، ئاراس،
(هه‌ولير: 2008).

ب زمانئ عه‌ربي:

- په‌رتووك:

(6) مه‌لا خه‌ليل مشه‌ختي، ده‌وله‌تا ديكل و مريشكا
(ده‌ستنه‌قيس). دانه‌يا ره‌سه‌ن ل ده‌ف د. كاميران
مشه‌ختي پاراستيه‌.

5- ليستا ژيده‌ران:

ب زمانئ كوردي:

- په‌رتووك:

اسماعيل حقي شاه‌ويس، هه‌ندي پرووپووجي پيشينان و
مه‌ته‌ل، چاپخانه‌ي نجاج، (بغداد: 1938).

جه‌ميل محه‌مه‌د شيلازي، چيروكين مللين كوردي،
ئهنستيتويا كه‌له‌پورئ كوردي، (سليماني: 2005).

حه‌جيئ جندي، حكاپه‌تيد جمعه‌تا كوردا، سپيريز، (دهوك:
2006)

حه‌مه‌ كه‌ريم هه‌ورامي، ئه‌ده‌بي مندالاني كورد دواي
راپه‌رين، به‌رگي دووه‌م، كوري زانباري كوردي،
(هه‌ولير: 2007).

حسين حاجي ئوسمان، رووقيئ فيلباز، ئهنستيتويا
كه‌له‌پورئ كوردي، (دهوك: 2012).

حه‌جي جه‌عفه‌ر، چيروك و چيقانووك ژ فولكلورئ كوردي،
ئهنستيتويا كه‌له‌پورئ كوردي، (دهوك: 2017).

ديواني قانع، كوكرده‌وه‌ي: بورهان قانع، پانيژ، (ته‌ران:
1386).

سه‌رجه‌مي به‌ره‌مي شاكه‌ر فه‌تاح، كوكرده‌وه‌ي: سه‌يد
عه‌لي به‌رزه‌نجي، ده‌زگاي چاپ و به‌لاوكرده‌وه‌ي
ئاراس، (هه‌ولير: 2004)، ل 325-346.

سه‌عيد ديره‌شي، ديوانا فه‌قيئ ته‌يران، سپيريز، (دهوك:
2005).

شوكريه‌ ره‌سوول، حيكايه‌تي فولكلوري كوردي ره‌مزي ماڤ
نموونه‌ي ليكولينه‌وه، ئينستيتوي كه‌له‌پوري
كوردي، (هه‌ولير: 2005)، ل 13.

صديق صفي زاده بوركه‌يي، دووبه‌يتي بابا تاھري
هه‌مه‌داني، چاپخانه‌ي فروهر، (ته‌ران: 1365).

عبدالرحمن بامه‌رني، هوزانقائئ مللي حوسني بامه‌رني،
چاپخانا خه‌بات، (دهوك: 2002).

فازيل نيزامه‌دين، فه‌ره‌نگي شيريني نوئ- عه‌ره‌بي-
كوردي، (سليماني: 2007).

- أبو الفضل جمال الدين، ابن منظور، لسان العرب، دار صادر، (بيروت: 1414)، ج 9.
- علي جزيري، الادب الشفاهي الكوردي، ج 2، مطبعة خاني، (دهوك: 2008).
- الفيروزآبادي، جد الدين أبو طاهر محمد بن يعقوب، القاموس المحيط، تحقيق: مكتب تحقيق التراث في مؤسسة الرسالة بإشراف: محمد نعيم العرقسوسي، مؤسسة الرسالة للطباعة والنشر، (بيروت: 2005)، ج 1.
- مثنوي مولانا جلال الدين الرومي، ترجمة: ابراهيم الدسوقي شتا، ج 1، المشروع القومي للترجمة، (القاهرة: 2002).
- محمد امين دوسكي، لوايح الشهب في شرح ديوان شمس الدين الاخلاطي القطب، سبيريذ، (دهوك: 2007).
- محمّد بن محمّد بن عبد الرزّاق الحسيني الزبيدي، تاج العروس، مجموعة من المحققين، دار الهداية، (دم: د.ت)، ج 23.
- محمد غنيمي هلال، النقد الادبي الحديث، دارالعودة، (بيروت: 1997).
- ب پیتین لاتینی:
Cegerxwin, Diwana 1 (Agir u Pirusk), Avesta, Stenbul, 2003.
QanatêKurdo: Hîkayet û StranênQehremaniyêyênKurdî, Moskova, 1962.
Hawar, Amadekirin: Mihemed Bekir, cild.1, hejmar 6, 8 Tebax 1932, p.60.
HECÎYÊ CINDÎ, HIKYATED CIMETA KURDA, Weşanxana "Asoxîk", Yêrêvan 2005, Pirtuka vi.
- ب زمانئ ئینگلیزی:
Muhamad Badawi, AL-Muhit Oxford Study Dictionary, English-Arabic, Academia, Beirut; 2003.
Chris Baldick, Oxford Concise Dictionary of literary Terms, Oxford University press, London: 1996.
- بزمانئفارسی:
هاشم سلیمی، چیروک افسانه‌ها و قصه‌های کردی، انتشارات آنا، (تهران: 1390 ه.ش).
- نامه‌ی زانکویی:
ب زمانئ کوردی:
فاضل مجید محمود، شیعرئ مندالان ل ئه‌ده‌بی کوردیدا، نامه‌ی دکتورا، کولیژی زمان، زانکوی سلیمانئ، 2000.
- ب زمانئ عه‌ره‌بی:
بلعه امینه، القصة على لسان الحيوان العربي و الغربي- لافونتين نموذجاً، رساله ماجستير، كلية الاداب، جامعه عبدالحميد بن باديس، (مستاغانم: 2018).
ساسئ بهیجه، حکایه الخرافه على لسان الحيوان- ابن المقفع و لافونتين نموذجاً، رساله ماجستير، كلية الاداب، جامعه تلمسان، (الجزائر: 2012).
- کوفان:
ب زمانئ عه‌ره‌بی:
امال حسن، الحکایه على لسان الحيوان فى شعر لافونتين، مجله جامعه البعث، المجلد 39، العدد 71، (دمشق: 2017).
- ب تییئن لاتینی:
KovaraRonahi, sala:1, şam , Ilon 1942, hijmar:6.
KovaraRonahi, sala:1, şam, Adar1943, hijmar:12.
KovaraRonahi, sala:1, şam, Çiriya peşin1942, hijmar:7.
KovaraRonahi, sala:1, şam, Kanuna peşin1942, hijmar:9
KovaraRonahi, sala:1, şam, Nisan1943, hijmar:13.
M. EminBozarselan u Niviskariyawî, KovaraHelwest, Hejmar:1, Sweden, 1995.
Ramazan Pertev, XebatekeGirîng Di DîrokaFolklorakurdîDe Kemal FewzîÛBerhevkarîyaÇîrokênKurdî, PertevbingölÛniversitesiYaşayanDillerEnstitüsü, yıl:2Cilt:2Sayı:3.S.52

مراحل تطور الخرافة في الأدب الكوردي

الخلاصة

كان الادب و على طول تاريخ حامل لرسائل و اتجاهات مميزة، و قد حاول الادباء توجيه الناس الى مسارات ايجابية لذلك فانهم استخدموا العديد من الاساليب و الادوات في سبيل تحقيق هذا الهدف. من جهة اخرى عاش الانسان الى جانب الحيوانات فى بيئته واحده، و قد اهتدى الانسان الى طبائع و تصرفات تلك الحيوانات لذلك فقد وجه العديد من آراءه و افكاره الى المجتمع عن طريق تلك الحيوانات أو على لسانها، و بمرور الزمن تكونت جنس أدبي تكون الحيوانات الشخصيات الرئيسة فيها، و عرف هذا الجنس الادبي بـ(الخرافة)

تحاول هذه الدراسة ان تتابع ظهور و تطور هذا الجنس الادبي في الفولكلور و الادب الكوردي في مرحلتي الكلاسيكي و الحديث، و ان تلقي الضوء على بعض نتاجات هذا الجنس الأدبي. كلمات المفتاحية: الخرافة، الادب الكوردي، فولكلور، الشعر، القصة.

(THE STAGES OF DEVELOPMENT OF THE FABLE IN KURDISH LITERATURE)

PARWEEN RAOF HADI* and HUSSEIN O. ABDULRAHMAN**

*Dept. of Kurdish Language, College of Languages, University of Duhok, Kurdistan Region-Iraq

**Dept. of Kurdish Language, Faculty of Humanities, University of Zakho, Kurdistan Region-Iraq

ABSTRACT

The stages of development of the fable in Kurdish literature

Literatures have always had various morals and specific directions throughout history. The writer has always worked to direct the human towards better paths and has implemented many methods and mediums for this end.

On the other hand, both humans and animals have shared the same habitats from the early stages of history. The human has been able to acquaint with the behaviors of the animals and has communicated a big share of his believes and thoughts through both animals and their language to the community. This has developed to a new genre of literature with the passage of time in which animals are the main characters and personas. This genre is known as (fable).

This research attempts to delve into the emergence and developments of the fable genre within the Kurdish folklore, classic literature and modernity with analyses of some examples of this genre.

KEY WORDS: fable, Kurdish literature, folklore, poetry, story